

ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО МЕТОДОЛОГІЇ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ ЩАСЛИВОЇ ОСОБИСТОСТІ

Бушнов В. В.

кандидат технічних наук (PhD), голова,
Сільськогосподарський кооператив «НАШ ДОБРОБУТ»,
м. Валки, Україна

Кривич А. І.

голова Валківської районної громадської організації
Всеукраїнська громадська організація Союз жінок України «За майбутнє дітей»,
м. Валки, Україна

Запропоновано впровадження системного підходу для розробки методології духовно-інтелектуального виховання і навчання з ноосферно-онтологічної позиції. На основі розгляду людини як системи виявлено шляхи формування методик впливу на деякі атрибути особистості. З'ясовано важливість основної функції людини для виявлення її покликання. Сформульовано системні положення і умови щодо забезпечення високої ефективності життєдіяльності і повної самореалізації людини, щоб бути щасливою.

Ключові слова: системний підхід, методологія, духовно-інтелектуальне виховання, покликання, самореалізація, щастя.

The introduction of a systemic approach to the development of the methodology of spiritual-intellectual upbringing and training from a noospheric-ontological position is proposed. On the basis of considering a person as a system, ways of forming methods of influence on some personality attributes were revealed. The importance of the main function of a person for identifying his vocation has been clarified. System provisions and conditions for ensuring high efficiency of life activities and full self-realization of a person for happiness are formulated.

Keywords: systematic approach, methodology, spiritual and intellectual upbringing, vocation, self-realization, happiness.

Розробка методології духовно-інтелектуального виховання і навчання з ноосферно-онтологічних позиції [1] набуває все більшої актуальності. Людина діє у взаємозв'язку із іншими людьми, природним середовищем, планетарним та космічним впливом Всесвіту. Ці складні процеси взаємозв'язку є предметом багатьох міждисциплінарних досліджень. Відчуття людиною задоволення від життя не можливе без визначення нею головної і допоміжних цілей та принципів буття. Повноцінність людського життя може досягатися шляхом виховання і навчання для отримання певних якостей, умінь, розвитку здібностей і вибору оптимальних стратегій до-

сягнення цілей розвитку, значень їх параметрів, процесів і алгоритмів діяльності людини.

Мета статті — розробка елементів методології системного підходу до духовно-інтелектуального виховання і навчання особистості із визначенням складових життєдіяльності людини за духовним рівнем, мотивацією, покликанням, талантами, особистими можливостями, вміннями, знаннями.

Для цього необхідно розглянути людину як систему. Це спонукатиме підготувати системну методологію для розробки принципів, засобів, методик, форм організації духовно-інтелектуального виховання і навчання, і допоможе людині досягти цілі щодо виконання свого призначення за покликанням, плідної діяльності на благо себе і суспільства та відчуття щастя від цього. Цій тематиці присвячено чимало наукових праць.

Широким діапазоном і комплексним підходом досліджень виділяється науково-методична лабораторія духовно-інтелектуального виховання і навчання, створена Харківським національним педагогічним університетом ім. Г. С. Сковороди сумісно з Всесвітнім науковим ноосферно-онтологічним товариством. у ній проводяться дослідження присвячені питанням визначення духовності на основі загальнолюдських цінностей [2], розглядаються основні елементи-атрибути людини — прагнення до розвитку, пасіонарність, спрямованість до самореалізації [3]. Поряд із цим пропонується використовувати ноосферно-онтологічний підхід до формування понять «сене життя», «життєві цілі», розуміння щастя і його джерел [4]. Розглядається ієрархічна структура особистості, а саме: світогляд, віра у себе, цілеспрямованість, управління своїм станом, особисті якості, здібності і зовнішні прояви [5], кордоцентризм, що представляє «серце-дух» як духовний центр людської особистості і буття та є запорукою існування і розвитку цілісної людини як єдності духу, душі і тіла [6].

Багатогранність і багатовекторність питання спонукає розглянути людину як складну систему. Це дасть можливість зрозуміти її атрибути і взаємозв'язок між ними, вдосконалювати методологію духовно-інтелектуального виховання і навчання особистості.

Розглянемо загальну структуру атрибутів людини як системи, користуючись визначенням поняття «система» [7]. На рис. 1 показано зв'язок головних атрибутів системи: рівні ієрархії, види функцій, фази розвитку, а також виділено ядро особистості.

Ядро відповідає ієрархічному рівню власне системи людини в загальній системі ієрархії життєдіяльності суспільства і його основним функціям на даний час. Воно визначає вид системи і встановлює його основну особливість в області визначальних атрибутів, що наведені в табл. 1.

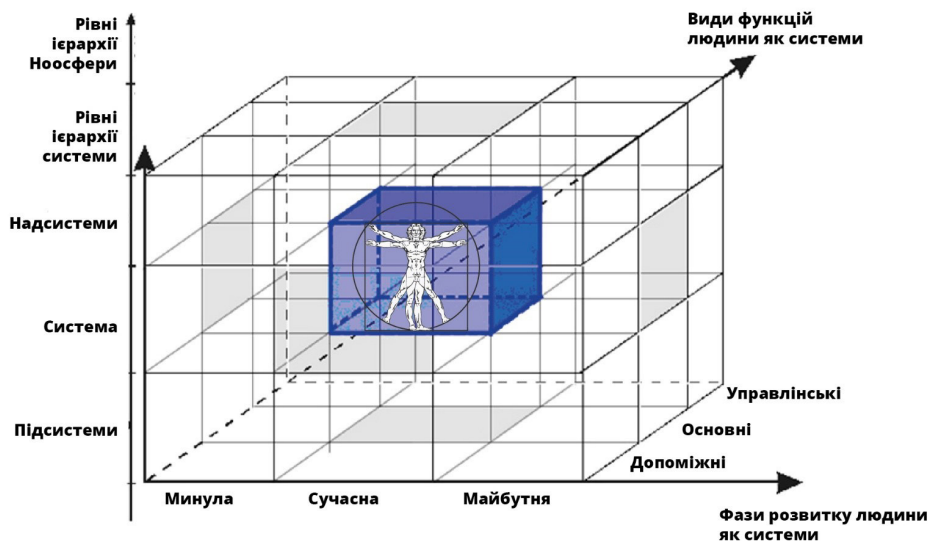

Рис. 1. Структура атрибутів людини як системи

Зазначену в табл. 1 частину атрибутів, що відносяться до визначення областей життєдіяльності та призначення людини, можна розглядати як зовнішню, що розкриває значення характерних ознак надсистеми — рівнів ієрархії ноосфери. Функції, принципи дій, процеси, структури і параметри є внутрішніми атрибутами людини. Але вони повинні відповідати зовнішнім атрибутам.

Таблиця 1. Області визначальних атрибутів людини

№ з/п	Суттєві атрибути людини
1	Сфера життєдіяльності
2	Призначення-покликання
3	Функції, обов'язки
4	Принципи дій, методика діяльності
5	Процеси, метод діяльності
6	Структура особистості
7	Параметри особистості

По відношенню до ядра — власне системи людини — підсистемами є ті, що забезпечують функціонування, в основному, тіла людини, це системи: серцево-судинна, опорно-рухова, нервова та ін. Людина виступає до кожної системи як надсистема, тому має відповідний вплив на них. Але й діяльність надсистеми впливає на ядро, аналогічно, як суспільство впливає на людину.

Людина є цілісною духовною особистістю, якщо забезпечує досягнення у повній мірі цілей свого покликання при мінімальних витратах своїх ресурсів у визначені проміжки часу з максимальною ефективністю (стратегічною, тактичною, соціально-економічною, екологічною тощо за умови природних обмежень на її функціонування і розвиток. Тобто, як зазначено у Г. С. Сковороди: «Господь у своїй нескінченній милості зробив усе потрібне простим, а все складне непотрібним» [8].

При цьому, важливою особливістю людини є її здібності-таланти та оптимальне застосування ефективних процесів і методів діяльності в суспільному житті на надсистемному рівні. Іншими словами, діяльність людини впливає на стан довколишнього середовища, а оточення може суттєво впливати на людину. Головне не зрадити своїй внутрішній природі і брати до уваги суспільні потреби.

Таким чином, вимоги, які відображають обмеження надсистеми для самої системи-людини, є основними базовими принципами і положеннями, що пов'язані із створенням сприятливих умов ефективного розвитку та самореалізації людини як особистості. Враховуючи дані, наведені в [7, 9], на основі сформульованої концепції, основними принципами духовно-інтелектуального виховання і навчання та створення умов для ефективної самореалізації людини можна вважати наступні:

- відповідність загальним законам розвитку суспільства. Цей принцип відображає загальні вимоги відповідності розвитку людини і спрямованості дій щодо задоволення потреб людини і суспільства;
- відповідність світовому рівню знань. Цей принцип відображає головну умову досягнення найвищої інноваційності для ефективності і щастя людини;
- вертикальна і горизонтальна інтеграція. Цей принцип забезпечує взаємодію людей для досягнення цілей в складі спільноти на основі взаємовигідних [кооперативних] зв'язків: село — територіальна громада — район — область — країна; село — село; територіальна громада — територіальна громада; район — район; область — область; країна — країна;
- орієнтація на найвищі показники ефективності самореалізації у взаємодії з суспільством. Цей принцип відображає створення умов для здійснення ефективної діяльності людини у спільноті.

Під час вибору управлінських рішень при діяльності вимоги-принципи надсистеми найвищого ієрархічного рівня відносно до своїх супутніх систем варто розглядати як обмеження, котрі є обов'язковими до виконання людиною. Наприклад, обмеженнями можуть бути етичні, культурологічні, матеріальні та ін.

Зважаючи на вищевикладене, можна сформулювати основні положення і умови для забезпечення високої ефективності життєдіяльності із врахуванням реалізації повного життєвого циклу людини відповідно до фаз розвитку впродовж усього життя:

1. Людина як складна система, повинна забезпечувати реалізацію всіх своїх функцій: основних, управлінських і допоміжних. Головною умовою виконання цього положення є організація відповідних структур, параметрів і алгоритмів життєдіяльності, відповідно антропному принципу із врахуванням усіх етапів життєвого і більш високих циклів розвитку.

2. Життєдіяльність людини повинна будуватися за паралельно-послідовним принципом з максимальною ефективністю. Для реалізації цього положення необхідно застосовувати інтегроване управління, що поширюватиметься на всю ієрархію рівнів суспільства, і велику кількість інших способів управління, що використовуються для складних поліфункціональних систем.

3. Під час виховання і навчання людини необхідно забезпечити структуру і параметри особистості, що спрямовані на самореалізацію і щастя. Це положення витікає з необхідності досягнення конкретного суспільного результату діяльності людини згідно призначення-покликання і основної цільової функції людини. Основною функцією людини є реалізація сенсу життя, що відповідає життєвій стратегії, — організація процесу життєдіяльності за покликанням з можливістю планування майбутнього.

4. Забезпечення високої ефективності людини за вибраними критеріями з урахуванням наявних обмежень на всіх ієрархічних рівнях суспільства. Головною умовою його реалізації є комплексна оптимізація завдань і заходів.

5. Забезпечення підбору ефективних критеріїв оптимальності життєдіяльності людини, а також умов зміни видів діяльності, навчання, освіти. Реалізація цього положення можлива за умови наукового обґрунтування критеріїв оптимальності.

Як результат наведеного вище, стає зрозумілим, чому найголовнішим для людини є визначення своєї основної функції — призначення-покликання (поняття «Ікігай»), чому люди, які визначили її для себе, є оптимістами, їм не відома депресія, вони позитивно ставляться до життя, не

схильні до деструктивних звичок і це є запорукою довгого усвідомленого щасливого життя [4].

Варто при цьому не забувати і про допоміжну функцію. у кожного вона своя: наприклад, для когось сім'я і виховання дітей є допоміжною функцією, а для когось — основною, бо має покликання бути педагогом.

Ще дуже важливою є функція — управлінська, яка дозволяє людині керувати своїм життям і нести відповідальність за розкриття своїх талантів-здібностей і слідувати за своїм призначенням-покликанням.

Також розгляд людини як системи в ієрархії ноосфери дозволяє визначити її місце для найбільш повної самореалізації.

Тепер більш докладніше можна зрозуміти Пророка Г. С. Сковороду, який дав визначення категорії Щастя: «Бути щасливим — це означає пізнати себе, тобто свою природу, взятися за свою споріднену справу та бути разом із нею у злагоді із загальною потребою» [8]. Іншими словами, щоб людині стати щасливою, треба пізнати свою основну функцію, тобто призначення-покликання (для чого приготував Творець), управляти виконанням своїх функцій, обов'язків, дій, діяльності і бути у злагоді з ієрархією загальних потреб.

З цього стає більш зрозумілою і піраміда Маслоу, яка відображає цілі, що підпорядковані потребам людини. Багато сказано і написано про цю піраміду. Авторам прикро, що людей зациклили на задоволенні їх потреб. Підвели до того, що сенс життя полягає у задоволенні потреб. Навіть духовність перевели у ранг потреб. Дотримання ритуалів, наприклад, ходити до церкви, молитися і ставити свічки — це не духовність. Справжня духовність — це слідування покликанню, задля чого тебе послав Творець на Землю.

Напрацьований підхід потребує подальшого розвитку за ієрархічними, часовими, функціональними векторами та доробки елементів методології духовно-інтелектуального виховання і навчання на основі досліджень, в том числі, проведених раніше.

Список використаних джерел

1. Бабич В. П., Могилко В. А., Онегина В. М. Прикладна онтологія : монографія. Харків : Мадрид, 2013. 364 с.
2. Хвостиченко О. М. Про секулярний підхід до визначення духовності. Основні цінності духовної людини. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 140–143.
3. Трусей Л. Г. Феномен нової людини в умовах поглиблення применшення духовності в житті суспільства. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко, Л. А. Штефан. Харків : ВННОТ, 2021. Вип. 3. С. 41–47.

4. Хвостиченко О. М. Про сенс життя, життєві цілі та джерела щастя. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. праць / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. С. 100–111.
5. Хвостиченко О. М. Структура особистості як об'єкт духовно-інтелектуального виховання та навчання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. праць / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко, Л. А. Штефан. Харків : ВННОТ, 2021. Вип. 3. С. 24–30.
6. Трусей Л. Г. Кордоцентризм як прояв духовності в українській філософській думці. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 571–578.
7. Тернюк Н. Э., Дудукалов Ю. В., Федченко В. В., Гладка Н. Н. Системно-процесне моделювання технічних систем у GALS-технологіях. *Відкриті інформаційні та комп'ютерні інтегровані технології* : зб. НАКУ «ХАІ». Харків : НАКУ «ХАІ», 2011. Вип. 49. С. 124–133.
8. Григорій Сковорода. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Київ : Наукова думка, 1983. Ст. 543.
9. Біловол А. В., Кордюк В. А., Тернюк Н. Е. Загальні моделі структур циклів, функцій і процесів технологічних систем. *Автомобільний транспорт* : зб. наук. пр. 2005. Вип. 16. С. 112–116.